

A joghallgatók és a jogászok pályairányulásának érzelmi összetevői

Angyal Zoltán*

A tanulmány célja a jogi karrier érzelmi összetevőinek vizsgálata. A fő kutatási kérdés az, hogy mennyire játszanak fontos szerepet az érzelmi összetevők a leendő jogászok, azaz a joghallgatók pályaválasztásában, valamint a már végzett jogászok pályafejlődésének folyamatában. A jogi pályára való sikeres felkészüléshez, valamint a pályán való hosszútávú eredményes működéshez fontos lenne a jogi szakismereteken túl a pszichológiai felkészítés és ismeretanyag is.

Kulcsszavak: pályairányulás, érzelmi összetevők, joghallgatók, jogászok

Emotional components of the carrier orientation of law students and lawyers

The aim of this study is to examine the emotional components of a legal career. The main research question is to what extent emotional components play an important role in the career choice of prospective lawyers, i.e. law students, and in the career development process of graduating lawyers. In order to prepare for a successful career in law and to be successful in the long term, psychological preparation and knowledge would be important in addition to legal knowledge.

Keywords: carrier orientation, emotional components, law students, lawyers

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.3.2093>

1. Bevezetés

A tanulmány és a kutatás célja a jogi karrier érzelmi összetevőinek vizsgálata. Ezen belül különös tekintettel egyrészt a joghallgatók pályairányulásának érzelmi összetevőinek vizsgálata; másrészt a gyakorló jogászok pályaválasztásának, esetleges pályamódosításának, és munkájuk érzelmi összetevőinek kutatása empirikus módszer segítségével.

A fő kutatási kérdés az, hogy mennyire játszanak fontos szerepet az érzelmi összetevők a leendő jogászok, azaz a joghallgatók pályaválasztásában, valamint a már végzett jogászok pályafejlődésének folyamatában. Alkérdéseként a következők merülnek fel:

- Az egyes érzelmi területek között van-e fontossági sorrend, és ha igen, akkor melyek a fontosabbak és a kevésbé fontosak?

* Habilitált egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európaijogi és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék.

- A jogászi pályák művelői között van-e szignifikáns különbség az érzelmi területek rangsorában?
- Van-e és ha igen, akkor milyen differencia a joghallgatók és a gyakorló jogászok között az egyes érzelmi összetevők között?

A választott kutatási téma fontosságát indokolja egyebek mellett az, hogy a jogi pályákhoz való viszonyulás jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben, amely nem független a társadalmi és gazdasági változásoktól. A jogi pályára való sikeres felkészüléshez, valamint a pályán való hosszútávú eredményes működéshez fontos lenne a jogi szakismereteken túl a pszichológiai felkészítés és ismeretanyag is.¹

A pályafejlődés, illetve a pályalélektan már régóta foglalkozik az érzelmek szerepével. A klasszikus felfogás szerint az érzelmek elsősorban diszpozícióként jelennek meg a pályafejlődés során. Kifejezetten a joghallgatókra és a jogászokra vonatkozó ilyen irányú empirikus kutatások száma hazánkban viszonylag alacsonynak mondható, így a szakdolgozat remélhetőleg hozzájárulhat ennek bővítéséhez.²

A tanulmány három nagy részre tagozódik. Az első érdemi rész (2. és 3. fejezet) áttekintést ad az érzelmekről általában, különös tekintettel az érzelmek fogalmára, az érzelmekkel kapcsolatos elméletekre, az érzelmi intelligencia fogalmának megszületésére, az érzelmek funkcióira és az érzelmek kifejezésére. Majd röviden bemutatásra kerülnek az érzelmek pályafejlődésben betöltött szerepével kapcsolatos tudományos megállapítások és a pályatevékenység alapvető érzelmei. A tanulmány második nagy része (4. fejezet) mutatja be az empirikus kutatásnak azt a részét, amelyik a joghallgatók pályairányulásának érzelmeivel kapcsolatos. Itt részletesen ismertetésre kerülnek a pályairányulást befolyásoló érzelmi területekkel, valamint más területekkel kapcsolatos válaszok és azok értékelése. A fejezet végén sor kerül a kizárólag a joghallgatóktól nyert adatokból levonható következtetések megfogalmazására. A munka harmadik nagy része (5. fejezet) a már végzett jogászok tekintetében végzi el ugyanezt a munkát. A cikk végén azokat a megállapításokat fogalmazom meg, amelyek a kutatás során a joghallgatók és a jogászok közötti összehasonlításból következnek.

A kutatás hipotézisei a következőkben foglalhatók össze, mint a kutatási kérdésre, illetve alkérdésekre adott feltételezett válaszok:

- Az érzelmi összetevők mérsékelt szerepet játszanak a leendő jogászok, azaz a joghallgatók pályaválasztásában, valamint a már végzett jogászok pályafejlődésének folyamatában.
- Kimutatható és érdemi különbség van a joghallgatók és a gyakorló jogászok között a pályairányulás érzelmi összetevői tekintetében.

¹ A jogi pályák pszichológiai hátteréről lásd: Zakar András: A jogi pályák pszichológiai háttere, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica* 65, 801-817.o., Szeged, 2004, <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7240/> (2022.03.30.)

² Hasonló kutatást végzett Zakar András egy kisebb joghallgatói mintával, amelynek eredményeit itt olvashatjuk: Zakar András: A joghallgatók pályairányulásának érzelmi összetevői, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica* 81, 1001-1011.o., Szeged, 2018, 1004.o., <http://acta.bibl.u-szeged.hu/53961> (2022.03.30.)

- Az egyes jogászi pályák művelői között is van szignifikáns különbség az érzelmi területek rangsorában.
- A nők általában fontosabb szerepet tulajdonítanak az érzelmi összetevőknek, mint a férfiak.

A kutatásban használt mintavételi eljárás a kérdőíves módszer volt. A vizsgálatba bevont személyek köre a kutatási célhoz igazodva alapvetően két csoportra osztható. Egyrészt a joghallgatók csoportjára, különös tekintettel a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanuló hallgatókra. Másrészt a végzett jogászok csoportjára, értve alatta a jogi diplomával rendelkező és valamilyen jogi végzettséghez kötött munkakörben foglalkoztatott személyeket. A kérdőíveket összesen 183 személy töltötte ki, amelyből 66 fő joghallgató volt, 117 fő pedig végzett jogász.

2. Az érzelmekről általában

A dolgozat második fejezetének első része az érzelmekre vonatkozó alapvető fogalmak rövid bemutatásával és az elméleti alapokkal foglalkozik. Ezt követi az érzelmek funkcióinak bemutatása. Végül az érzelmek kifejezéséről lesz szó, különös tekintettel arra, hogy azok milyen szerepet töltenek be a kommunikációban.

2.1. Az érzelem fogalma, elméletek, érzelmi intelligencia. Az érzelem az egyik legkomplexebb, s leggyakrabban átélt pszichikus jelenség, mindenhol találkozunk vele. Érzelmek kísérik az észlelést, a külvilágból érkező információkat szubjektíven minősítjük, de az emlékezést, tanulást, gondolkodást és cselekvést is átszövik és befolyásolják az érzelmek. Az érzelem tehát olyan szubjektív állapot, amely a környezetünk fontos változására adott reakcióként fogható fel, ami a további viselkedésünket meghatározza. Az érzelmek központi szerepet játszanak a viselkedésben, gondolkodásban, emiatt több diszciplína (pszichológia, biológia, idegtudomány, filozófia) kitért területének számít tanulmányozásuk. Az embernél az érzelmek rendkívüli gazdagságával találkozunk. Az öröm, a bánat, düh, szégyen, szeretet, harag, gyász, félelem stb. mind-mind érzelmek. Az érzelem szó a legtöbb indoeurópai nyelvben a latin *emovere* szóból ered, amely az *e-* (kifelé, ki-) és *movere* (mozog) szó összetétele. A magyar érzelem kifejezés az *érez* igéből származik, amit a nyelvújításkor vezettek be. A szó a belső történések jelölésére szolgált. A magyar érzelem kifejezés jelentése a modern pszichológiában leginkább a latin eredetű szóhoz köthető.

A pszichológiai szakirodalom szerint az érzelem fogalmának meghatározása meglehetősen összetett feladat, ezért számtalan kísérlet született a definíció megalkotására. Az érzelmekről már az ókori görögök is alkottak elképzeléseket. Arisztotelész szerint az érzelmek központi szerepet játszanak a művészet és a drámák megértésében, a katharszisz esztétikai koncepciója is az érzelmek pontosabb megértésére és ezáltal azok tisztázására helyezi a hangsúlyt.

Descartes „A lélek szenvedélyei” című munkájában foglalkozott az érzelmekkel, amelyben leírta az alapérzéseket (csodálkozás, szeretet, gyűlölet, vágy, öröm, bánat), úgy vélte, a komplexebb érzelmek (pl. féltékenység) ezek kombinációjából állnak.

Charles Darwin munkássága az érzelmekről új aspektusokkal gazdagította a modern gondolkodást. Darwin haszontalan csökevényeknek tekintette az érzelmeket, úgy vélte, hogy az evolúciós múlt jeleiként maradtak az ember viselkedésszerepjátékában az érzelmek. Darwin párhuzamot vont az emberek és állatok érzelmkifejezése között.³

A modern elméletek között Kleinginna és Kleinginna az érzelmeket a szubjektív és objektív tényezők közötti „összjáték bonyolult halmazainak” tekinti.⁴ Szerintük ezeket az idegi és a hormonális rendszerek közvetítik, s az ún. összjáték növelheti az érzelmi élményt, kognitív folyamatokat indíthat be, fokozhatja a fiziológiai aktivitást.

Fischer, Shaver és Carnochran felfogásában az érzelmek egységes rendszerként írhatók le, amelyben szerepet játszhatnak a fiziológiai folyamatok, a kognitív összetevők, a cselekvési hajlandóság, a szubjektív érzések, sőt az instrumentális viselkedés is.⁵ Elméletükben az érzelmek kategóriákba rendeződnek, mivel nincs olyan egyetemleges jellemzőjük, amely minden érzelemre meghatározó lenne.

Az érzelmek klasszikus elméletei alapvetően háromféle (perifériális – centrális – kéttényezős) irányt különböztetnek meg.⁶

James és Lange az érzelmek perifériális felfogását képviselik és úgy vélik, hogy az érzelmi élmény a külső eseményre adott válasz észleléséből származik. Tehát a környezet nem közvetlenül, hanem a testi változásokon keresztül vált ki érzelmi élményt. Elméletüket manapság a pszichológiában James–Lange-érzelemelméletként hivatkozzák. Az elmélet szerint a környezetben felismert változások automatikusan különböző testi változásokhoz vezetnek, és ezek későbbi értelmezése ad címkét a testi állapotnak.

Az érzelmek centrális elmélete viszont megkérdőjelezte a vegetatív reakciók észlelésének az érzelmi élményben betöltött szerepét, mert a vegetatív változások túl lassúak ahhoz, hogy önmagukban az érzelmek forrásai legyenek.⁷

Az érzelmek kéttényezős elmélete (Schachter és Singer) a vegetatív aktivációs állapot, az arousal kognitív magyarázatát hangsúlyozza. Eszerint az érzelmek az általános vegetatív aktivációs szint megváltozásával járnak, és minőségüket az határozza meg, hogy hogyan magyarázzuk ezt a változást.

Az érzelem kutatásának egyik jelenlegi fő iránya az érzelmi intelligencia, amelynek fogalma mintegy negyedszázaddal ezelőtt kezdett igazán elterjedni, mivel egyre inkább felismerték annak a jelentőségét is a mindennapi életben. Az érzelmi intelligencia az intelligencia vagy a képességek azon fajtája, ami a saját és mások érzelmeinek érzékelésével, kezelésével és pozitív befolyásolásával

³ Darwin, Charles. *Az ember és az állat érzelmeinek kifejezése*, ford.: Pusztai János. Gondolat kiadó (1963)

⁴ Kleinginna, R. Paul – Kleinginna, M. Anne: A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestions for a Consensual Definition, *Motivation and Emotion*, Vol 5, No. 4, 1981. 345-79. pp.

⁵ Fisher, W. Kurt – Shaver, R. Phillip – Carnochran Peter: How Emotions Develop and How they Organise Development, *Cognition and Emotion*. Vol 4, No. 2, 1990. 81-127. pp

⁶ Csépe Valéria – Győri Miklós– Ragó Anett: *Általános pszichológia 1-3. – 3. Nyelv, tudat gondolkodás*. Budapest, 2008.

⁷ Cannon, W.B. (1927). „The James-Lange theory of emotion: A critical examination and an alternative theory”, *American Journal of Psychology*, 39:10-124.o.

kapcsolatos.⁸ A fogalom először John D. Mayer és Peter Salovey tanulmányaiban jelenik meg 1990-ben, az ő modelljük az érzelmi információk megértését, az érzelmekkel való érvelést tartja a legmeghatározóbb tényezőnek.⁹ Az érzelmi intelligencia lényegében az a képesség, amelynek segítségével saját és embertársaink érzelmeit felismerjük, azonosítjuk, értelmezzük és kezeljük. Érzelmi intelligenciánk hatást gyakorol az emberi kapcsolataink minőségére, a stresszel szembeni magatartásunkra és tanulási eredményességünkre, sőt pályafejlődésünk menetére is

2.2. Az érzelmek funkciói. Az érzelmeket funkcióik szerint három csoportba sorolhatjuk: az evolúciós folyamatban; a kognitív összetevőkben és a viselkedésszabályozásban betöltött szerepük alapján.

Plutchik elméletében az érzelmek adaptív válaszokkal kapcsolódnak össze, amelyek növelik az egyén túlélési esélyeit azzal, hogy az adott helyzetben a legmegfelelőbb választ hívják elő, valamint az érzelm kifejezésén keresztül jelzést is szolgáltatnak a cselekvés szándékáról. Szerepet játszanak a társas kapcsolatok szabályozásában: például a gyerek viselkedésével, érzelm kifejezésével befolyásolja a gondozó viselkedését és érzelmi állapotát.

Az érzelmek kognitív folyamatokban játszott szerepével összefüggésben Bower az emlékezetet emeli ki. Felfogása szerint ebben az összefüggésben az emlékezet mintegy hálóként jelenik meg, amelynek csomópontjaiban fogalmak és sémák működnek, és ezeket az egyes pontokat aktivációk kötik össze. Az érzelmek a viselkedést is jelentős mértékben szabályozzák, főként az ingerválasz kapcsolat rugalmasabbá tételében. Így lehetővé teszik a kidolgozottabb alkalmazkodást, a komplex ingerek gyorsabb feldolgozását és a kompetens válasz megjelenítését.

A viselkedésszabályozásban az érzelmek mindig cselekvésre mozgósítanak, ugyanakkor az eredményekkel kapcsolatos érzelmek egyben visszajelentést is nyújtanak magáról a cselekvésről, főként annak eredményességéről, befolyásolva ezzel a későbbi viselkedést.¹⁰ Az érzelmeknek fontos szerepe van az inger-válasz kapcsolat rugalmasabbá tételében is: lehetővé teszik a kidolgozottabb alkalmazkodást, a komplex ingerek gyorsabb feldolgozását, a kompetens válasz megjelenését.

2.3. Az érzelmek kifejezése. Érzelm kifejezésnek nevezik azt a lelki jelenséget, melynek során egy ember külső jelenségekhez való viszonya tükröződik különböző testi megnyilvánuláson keresztül. Ezek lehetnek mimika, testbeszéd, hangszín vagy hangerősség. Külső jelenségek alatt az életet, fejlődést, szervezetet, szükségletek kielégítését előnyösen vagy károsan befolyásoló eseményeket, állapotokat kell érteni. Az érzelm kifejezése során a lélek működése megnyilvánul, az ember reagál a kellemes vagy kellemetlen, örömteli vagy fájdalmas jellegű benyomásokra,

⁸ A témához lásd pl.: Daniel Goleman: *Érzelmi intelligencia*; ford. N. Kiss Zsuzsa; Háttér, Bp., 1997, Locke, Edwin A. „Why emotional intelligence is an invalid concept” *Journal of Organizational Behavior* 26 (4), 425–431. o. DOI:10.1002/job.318

⁹ Peter Salovey - John D. Mayer: *Emotional Intelligence, Imagination, Cognition and Personality*, Volume: 9 issue: 3, page(s): 185-21, , Issue published: March 1, 1990

¹⁰ Csépe – Győri – Ragó: i.m., 226.o.

melyek pozitív vagy negatív magatartást, megnyilvánulást válthatnak ki.¹¹

Az érzelem kifejezését több tényező határozza meg. Fontos szerepet kap a biológiai, kulturális determinánsok mellett az ún. visszajelentés is.

Darwin arra a megállapításra jutott, hogy az érzelemkifejezés elsődleges szerepe a cselekvésre való felkészítésben összegezhető. Ezek az információk befolyásolják az egyén és a faj túlélését is. Szerinte az érzelmek belső, öröklött tendenciák, a tanulás nem játszik bennük szerepet.

Az érzelemkifejezés ugyanakkor kulturálisan szabályozott, Friesen kísérletében amerikai és japán diákok arckifejezése nagyon hasonló volt, ha egyedül tartózkodtak a vizsgálati helységben, de ha azonos kultúrából származó interjúkészítő is velük volt, az amerikaiak több negatív érzelemkifejezést kommunikáltak, míg a japánok több pozitívát (erős érzelmeket kiváltó filmeket kellett nézni a diákoknak). Tehát a kultúra befolyásolja, hogy milyen helyzetben milyen érzelmek mutathatók ki (kimutatási szabályok).

Buck véleménye szerint az érzelmek saját belső állapotainkat jelzik, ugyanakkor fontos információt szolgáltatnak azok belső állapotairól, akik érintkezésbe lépnek velünk. Az érzelemkifejezés ugyanakkor kulturálisan is szabályozott, mivel az adott kultúra nagyban befolyásolja, hogy milyen helyzetben milyen érzelmek mutathatók ki. Az arckifejezési visszajelentési hipotézis szerint az érzelem kifejezése erősíti az érzelem élményét, a kifejezés elnyomása pedig csillapítja azt. Hatfield és munkatársainak e tárgykörben végzett kutatásai szerint mások érzelemkifejezését kisebb intenzitással, általában nem tudatosan utánozzuk. Az így átvett érzelemkifejezés a visszajelentési folyamatok során befolyásolja érzelmi állapotunkat. Ez azt az elképzelést erősíti, hogy az érzelmek lényegi eleme a kommunikáció.¹²

3. Az érzelmek szerepe a pályafejlődésben

A pályalélektan klasszikus felfogása szerint az érzelmek elsősorban diszpozícióként jelennek meg a pályafejlődés során, amelyek hajlamossá tesznek bennünket arra, hogy az egyes pályák elérése érdekében tett különféle irányulásainkat, állásfoglalásainkat és célirányos cselekvéseinket érzelmileg elfogadott módon és formában tegyük.

A pályáérzelem a pályából kiinduló, illetve arra irányuló érzelem, amelyet nagyon nehéz elválasztani a pályával kapcsolatos érzelmeinktől, mint például az adott pályán végzett munka révén előállt örömtől, amelyet a pályatevékenység során élünk meg, vagy annak akadályozása által kiváltott negatív érzelmektől.¹³

Szilágyi szerint a pályatevékenységet alakító és befolyásoló érzelmek lényegesen szorosabb kapcsolatban állnak a különféle értékekkel és a célokkal,

¹¹ Révai Nagy Lexikona, Az ismeretek enciklopédiája, VI. kötet. Budapest, Magyarország: Babits Könyvkiadó, Hasonmás Kiadás (1994).

¹² Csépe – Győri – Ragó: i.m., 248.o.

¹³ Zakar András: A joghallgatók pályairányulásának érzelmi összetevői, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica* 81, 1001-1011.o., Szeged, 2018, 1004.o., <http://acta.bibl.u-szeged.hu/53961> (2022. 03. 30.)

mint ahogyan ezt az érzelmekről általában megfogalmazzák. A pályatevékenységet leginkább alakító és alapvetően befolyásoló érzelmek közül jelentős összetett affektív képződmények az alkotás öröme és a pályasiker által átérezett öröm, amely végül az önmegvalósításban manifesztálódik.¹⁴

3.1. A pályatevékenység alapvető érzelmei. Csirszka szerint a pályatevékenység szempontjából kiemelkedő jelentőségű négy, igen bonyolult, többszörösen összetett és dinamikus érzelmet lehet megkülönböztetni: a munkaöröm, a hangulat, az affektusok és az érzület.¹⁵

A munkaöröm természetes lelki állapot, amelyben az egészséges személyiség megfelelő pályatevékenysége folyik. Amennyiben ez hiányzik, vagy csökken, akkor ez a pályatevékenység kisebb-nagyobb zavarában is megmutatkozik. A munkaöröm összetevői a funkcióöröm, a munkacélok értékeivel való azonosulás, a munka életszerűségében folyton megújuló élményszerűség és élménygazdagodás, a munkasiker és legsajátosabban a produkcióban születő alkotás és azzal járó alakítás öröme.

A hangulat jelentősége ugyancsak számottevő, vagyis a lelki állapotunkon és élményeinken átható, azt színező tónus-állapot jellege. A hangulat nagy része tünékeny, azonban az alaphangulat mindig egyfajta viszonylagos állandósággal jellemzi a személyiséget.

Hatékonyág szempontjából az előbbieknél is nagyobb a jelentősége az affektusoknak. Az indulatok erőteljesebben és gyakran türelmetlenebbül szólnak bele a pályatevékenységet végző ember lelki állapotába, és ezen keresztül magába a tevékenységbe is. Kedvező esetben az indulatok bátorító, serkentő hatásúak, kedvezőtlen esetben pedig éppen ellentétes hatást gyakorolnak.

Az érzületek a személyiség mélyén ható, viszonylag állandó és ideológiailag megalapozott érzelmi irányulás-állapotok. Köztük a pályatevékenység szempontjából kiemelkedő jelentőségű a hivatásérzet. A kedvezőtlen érzület például a munkatevékenységben a semmittevésnek és lustaságnak, a munka iránti ellenszenvnek a forrása lehet.¹⁶

3.2. Az érzelmi kiegyensúlyozottság fontossága. Az egyén szociális érettségét gyakran összekapcsolják az érzelmi kiegyensúlyozottsággal. Kiegyensúlyozottság alatt értjük általánosságban a tág értelemben ellentétes hatások egyensúlya; amely a filozófiában a sokféleséget egységbe rendező harmónia eredménye; a lelki életben egyensúly a hangulatot, érzelmeket befolyásoló olyan ellentétpárok között. Általános elvárás, hogy a szociálisan érettnek tekinthető ember magatartásában megfelelően érvényesüljön a megfontoltság és a következetesség a kiszámíthatatlan megnyilvánulásokkal szemben. A jogi pályák is magas szintű követelményeket támasztanak a gyakorlóikkal szemben. Zakar felhívja rá a figyelmet, hogy a joghallgatók tekintetében az önszabályozási funkció a szakmai képzés időszakában is folyamatosan fejlődik az egyén és környezete viszonylatában, amelyből levonható

¹⁴ Szilágyi Klára: *Pályalélektan*. Gödöllő, 2011. 45.o.

¹⁵ Csirszka János: *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Budapest, 1985. 215. p

¹⁶ Csirszka János: *i.m.*

az a következtetés, hogy megfelelő érzelmi kiegyensúlyozottság nélkül nagyon nehéz a pályával való előzetes azonosulás biztosítása.¹⁷

3.3. Az érzelmek szabályozottsága és szabályozatlansága. A pályatevékenység rendszerének megfelelő működéséhez elengedhetetlen az érzelmek bizonyos szintű kiegyensúlyozottsága. Vitathatatlan az is ugyanakkor, hogy az ember érzelmi életére mindig a kiegyensúlyozottság és a kiegyensúlyozatlanság váltakozó dinamikája jellemző, amely a pályatevékenységet is alapvetően befolyásolja.

Csirszka szerint a személyiség fejlődéséből és az életkori sajátosságokból következően az emocionális működésben számos veszély mutatkozhat. Ennek egyik oka az *illúzióképződés*, amely az életútban felhalmozódik. Ezeket a torzulásokat a személyiség nem tudja a valóságban megvalósítani. Így a valóságra döbbenés emocionális velejároi konfliktusokat (indulatkitörést, kedélyzuhanást, megrendülést) hozhatnak létre, amelyek elégedetlenség vagy elégedetlenség érzetté, következésképpen az életpálya harmóniájának felbomlásához vezethetnek. Az átlagosnál magasabb szintű *emocionális érzékenység* ugyancsak negatív következményekkel járhat, amely az érzelmi hatások felfogásának alacsony küszöbértékéből következik.

Az *érzelmi labilitásnak* a pályamagatartásban messze ható következményei lehetnek. Ilyen esetben a kiszámíthatatlanság jellemzi a személyiség reakciót, amely növeli a környezettel keletkező konfliktusok esélyét. Az érzelmi labilitásnak speciális formája az érzelmi túlfűtöttség, amely túlzott érzelmi befolyásolhatóságon alapul. Ez lényegében a stabilitás hiányát jelenti, amely az érzelmi telítettségben és fokozott feszültségben mutatkozhat meg.

Az *érzelmi merevség* az érzelmi labilitás ellentéte, amely a rugalmasság, az életszerű alkalmazkodás és fejlődőképesség elégtelenségében, illetve hiányában nyilvánul meg. Ebbe a csoportba tartoznak az érzelmi folyamatok ún. elmechanizálódásai, az érzelmi egyoldalúságok, a beállítódás emocionális alapjainak a beszűkülése stb. Az érzelmi merevség következtében az ember a munka világát színtelennek és unalmasnak látja, így cselekedeteiben az örömmélny kevésbé jelentkezik.¹⁸

4. A joghallgatók érzelmei a pályairányulásukkal összefüggésben

A dolgozatnak ebben a részében bemutatom és értékelem a joghallgatók körében végzett kérdőíves felmérés alapján – a pályairányulással összefüggésben – az érzelmi összetevők megítélését. Elsőként a kutatás kereteit ismertetem, majd a pályairányulást befolyásoló érzelmi területekkel foglalkozom a kérdőívek kiértékelése segítségével, végül a legfontosabb következtetéseket vonom le.¹⁹

¹⁷ Zakar András: A joghallgatók pályával való azonosulásának pszichológiai sajátosságai. In: Szabó Imre (szerk.): Ius et legitimatio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére, Szeged, 2008, 358.o.

¹⁸ Csirszka: i.m., 178.o.

¹⁹ A joghallgatók pályairányulásának egyéb összetevőiről, szociológiai nézőpontból lásd: Fónai Mihály:

4.1. A minta bemutatása. A kutatásban összesen 66 joghallgató vett részt, valamivel több mint kétharmaduk nő.

Mi az ön neme?	
Férfi	30.8%
Nő	69.2%

1. ábra: A joghallgatók nemi eloszlása

Az életkort tekintve megállapítható, hogy a válaszadók fele 18 és 22 év közötti.

Mi az ön életkora?	
18-20 között	16,7%
21-21 között	33,3%
23-24 között	13,6%
24-27 között	13,6%
28-30 között	3%
30 fölött	19,7%

2. ábra: A joghallgatók életkora

A válaszadók kétharmada másodéves, közel egynegyede végzős joghallgató.

Hányad éves hallgató jelenleg?	
Elsőéves	1,5%
Másodéves	68,2%
Harmadéves	6,1%
Negyedéves	1.5%
Ötödéves	22,7%

3. ábra: A joghallgatók évfolyama

A résztvevők több mint fele 4-es tanulmányi átlag feletti hallgató.

Milyenek az eddig tanulmányi eredményei?	
3-as tanulmányi átlag alatt	3%
3-as és 4-es átlag között	36,4%
4-es átlag felett	56,1%
Erre nem szeretnék válaszolni	4,5%

4. ábra: A joghallgatók tanulmányi átlaga

A válaszadók legnagyobb hányadát az ügyvédi pálya érdekli.

Milyen szakterület érdekli diplomaszerezést követően?	
bírói, ügyészi	10,6%
ügyvédi	36,4%
közigazgatás	15,2%
gazdasági társaságok	10,6%
egyéb jogi pálya	24,2%
nem jogi terület	3%

5. ábra: A joghallgatók pályairányultsága

A kutatásban résztvevők nagyobb része elsőgenerációs értelmiségi.

Mi az ön szüleinek iskolai végzettsége?	
Mindkét szülő diplomás	16,7%
Egyik szülő diplomás	25,8%
Egyik szülő sem rendelkezik diplomával	57,6%

6. ábra: A joghallgatók szüleinek végzettsége

A társas kapcsolatokról elmondható, hogy a válaszadók többsége kapcsolatban volt a kutatás idején.

Milyen társas kapcsolatai vannak?	
Jelenleg kapcsolatban vagyok	59,1%
Jelenleg nem vagyok kapcsolatban	39,4%
Erre nem szeretnék válaszolni	1,5%

7. ábra: A joghallgatók társas kapcsolatai

4.2. A pályairányulást befolyásoló érzelmi területek. A joghallgatók pályairányulását a különböző érzelmek komplex módon áthatják és befolyásolják. Ezek részletes és alapos megismerése hozzájárulhat a fiatalok jogi pályára való eredményes szakmai felkészítéséhez is. Az empirikus vizsgálat által érintett főbb érzelmi területek: a munkaöröm, az alkotás öröme, az esztétikai öröm, a munkakörülmények érzelmi légköre, a leendő munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése, valamint a jövőbeli főnökével/munkahelyi vezetőjével való kapcsolat érzelmi összetevői.

4.2.1. A munkaöröm. A válaszadók több mint fele nagymértékben fontosnak tartotta a leendő jogász pálya során a munkaörömet, több mint egyharmaduk számára pedig eléggé fontos.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogász pálya során az ott végzett munka nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	55,6%
Eléggé	38,9%
Közepesen	5,6%

8. ábra: A joghallgatók és a munkaöröm

A női válaszadóknál az átlagosnál kevesebb volt a „nagyértékben fontos” és magasabb a „közepesen fontos” válaszok száma. A férfiaknál meglepő módon az átlaghoz képest sokkal, a női válaszadókhöz képest kétszer(!) magasabb volt a „nagyértékben fontos” válaszok száma.

	Nők	Férfiak
Nagyértékben	41,7%	80%
Eléggé	50%	20%
Közepesen	8,3%	

9. ábra: *A joghallgatók és a munkaöröm nemek szerint*

4.2.2. Az alkotás öröme. Az alkotás nyújtotta öröm már csak a joghallgatók egynegyede számára bizonyult nagyértékben fontosnak, egyötödüknek csupán közepes mértékben.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogász pályája során az alkotás nyújtotta örömet?	
Nagyértékben	25,8%
Eléggé	48,5%
Közepesen	21,3%
Kevésbé	4,5%

10. ábra: *A joghallgatók és az alkotás öröme*

A női válaszadóknál lényegében az átlagos adatokat látjuk. A férfiaknál az átlaghoz képest és különösen a nőkhöz képest magasabb a „közepesen fontos” válaszok aránya.

	Nők	Férfiak
Nagyértékben	25%	28,6%
Eléggé	50%	42,9%
Közepesen	18,2%	28,6%
Kevésbé	6,8%	

11. ábra: *A joghallgatók és az alkotás öröme nemek szerint*

4.2.3. Az esztétikai öröm. Az esztétikai öröm²⁰ a válaszadók 80%-a számára nagyértékben vagy eléggé fontos.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogász pályája során az esztétikai örömet?	
Nagyértékben	31,8%
Eléggé	48,5%
Közepesen	15,2%
Kevésbé	4,5%

12. ábra: *A joghallgatók és az esztétikai öröm*

²⁰ Esztétikai öröm alatt értem pl. a munkahelynek helyet adó épület külső megjelenését, belsőépítészeti kialakítását, és az irodák berendezését.

A női válaszadónál az átlaghoz képest némileg alacsonyabb a „nagyértékben fontos” és az „elégé fontos” válaszok száma, és magasabb a „közepesen fontos” válaszoké. A férfiaknál az átlaghoz képest viszont kicsit magasabb az első két válasz aránya.

	Nők	Férfiak
Nagyértékben	25,9%	38,1%
Elégé	45,5%	52,4%
Közepesen	20,5%	4,8%
Kevésbé	4,5%	4,6%

13. ábra: A joghallgatók és az esztétikai öröm nemek szerint

4.2.4. A munkakörülmények érzelmi légköre. A későbbi pályán a munkakörülmények érzelmi légköre majdnem minden második válaszadó számára nagyértékben, tizedük számára viszont csak közepesen fontos.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogászai pályája során a munkakörülmények érzelmi légkörét?	
Nagyértékben	47%
Elégé	40,9%
Közepesen	10,6%
Egyáltalán nem	1,5%

14. ábra: A joghallgatók és a munkakörülmények érzelmi légköre

A női válaszadónál az átlagos adatokat láthatjuk. A férfiaknál az átlaghoz képest jelentősen alacsonyabb a „nagyértékben fontos” és magasabb az „elégé fontos” válaszok száma.

	Nők	Férfiak
Nagyértékben	50%	38,1%
Elégé	38,6%	47,6%
Közepesen	9,1%	14,3%
Egyáltalán nem	2,3%	

15. ábra: A joghallgatók és a munkakörülmények érzelmi légköre nemek szerint

4.2.5. A munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése. A leendő munkatársakkal való kapcsolatok érzelmi összetevői a válaszadók mintegy egynegyede számára fontos nagyértékben, közel felük számára pedig elégé fontos.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és jogászai pályája során a leendő munkatársakkal való kapcsolatok érzelmi összetevőit?	
Nagyértékben	28,6%
Elégé	48,5%
Közepesen	16,7%
Egyáltalán nem	3%

16. ábra: A joghallgatók és a leendő munkatársi kapcsolatok

A női válaszadónál az átlaghoz kicsit alacsonyabb az „elégé fontos” és magasabb

a „közepesen fontos” válaszok száma. A férfiaknál az átlaghoz és a nőkhöz képest magasabb az „eléggé” és sokkal alacsonyabb a „közepesen” fontos válaszok száma.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	29,5%	28,6%
Eléggé	43,2%	57,1%
Közepesen	20,5%	9,5%
Kevésbé	2,3%	4,8%
Egyáltalán nem	4,5%	

17. ábra: *A joghallgatók és a leendő munkatársi kapcsolatok nemek szerint*

4.2.6. A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése. A jövőbeli munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi összetevői a válaszadók mintegy egynegyede számára fontos nagymértékben, közel felük számára pedig eléggé.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és jogászai pályája során a főnökével/munkahelyi vezetőjével való kapcsolat érzelmi összetevőit?	
Nagymértékben	21,2%
Eléggé	48,5%
Közepesen	24,2%
Kevésbé	6,1%

18. ábra: *A joghallgatók és a leendő munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése*

A női válaszadónál az átlagos adatokat láthatjuk. A férfiaknál az átlaghoz képest kicsit magasabb a „közepesen fontos” válaszok aránya.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	20,5%	23,8%
Eléggé	47,7%	47,6%
Közepesen	22,7%	28,6%
Kevésbé	9,1%	

19. ábra: *A női joghallgatók és a leendő munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése nemek szerint*

4.3. A pályairányulást befolyásoló egyéb területek. A kutatás során vizsgáltam egyebek mellett a leendő jogászai pálya anyagi megbecsülésének, a munkakörülmények tárgyi és technikai feltételeinek, és az éves fizetett szabadnapok számának fontosságát is. Az ezekre kapott eredmények azért fontosak, mert így össze lehet hozni azokat hasonlítani az érzelmi összetevők fontosságával.

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és jogászai pályája során a munkája anyagi megbecsülését?	
Nagymértékben	68,7%
Eléggé	22,4%
Közepesen	9%

20. ábra: A joghallgatók és leendő munka anyagi megbecsülése

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogászai pályája során a munkakörülmények tárgyi és technikai feltételeit?	
Nagymértékben	38,8%
Eléggé	47,8%
Közepesen	11,9%
Kevésbé	1,5%

21. ábra: A joghallgatók és leendő munkakörülmények tárgyi és technikai feltételei

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogászai pályája során az éves fizetett szabadnapok számát?	
Nagymértékben	49,2%
Eléggé	25,4%
Közepesen	20,9%
Kevésbé	3%

22. ábra: A joghallgatók és leendő munka során az éves fizetett szabadnapok száma

Mennyire tartja fontosnak a későbbi foglalkozása és leendő jogászai pályája során az adott munkahely hozzájárulását a szakmai fejlődéshez?	
Nagymértékben	50,7%
Eléggé	41,8%
Közepesen	7,5%

23. ábra: A joghallgatók és leendő munkahely hozzájárulása a szakmai fejlődéshez

4.4. Következtetések a joghallgatók válaszai alapján. Az egyik fő kutatási kérdés az volt, hogy mennyire játszanak fontos szerepet az érzelmi összetevők a joghallgatók pályaválasztásában. Az egyes érzelmi területek között van-e fontossági sorrend, és ha igen, akkor melyek a fontosabbak és a kevésbé fontosak? A hipotézis szerint egyrészt az érzelmi összetevők mérsékelt szerepet játszanak a leendő jogászok pályaválasztásában, másrészt a nők általában fontosabb szerepet tulajdonítanak az érzelmi tényezőknek, mint a férfiak.

A kérdőívben a pályairányulást befolyásoló hat érzelmi területre kérdeztem rá, valamint négy olyan területre, amelyek teljesen más irányból közelítik a kérdést. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy a válaszadók közül mennyien adtak egy-egy kérdésre „nagymértékben fontos” választ akkor a következő adatokat kapjuk kerekítve százalékban kifejezve:

Az egyes érzelmi területek	Joghallgatók	Nők	Férfiak
Munkaöröm	56	42	80
Alkotás öröme	26	25	29
Esztétikai öröm	32	29	38
Munkakörülmények érzelmi légköre	47	50	38
Munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése	29	30	28
A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése	21	20	24
Átlag	35	33	40

1. táblázat: A joghallgatók között a pályairányulás egyes érzelmi összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

Egyéb területek	Joghallgatók	Nők	Férfiak
Anyagi megbecsülés	69	66	76
A munkakörülmények tárgyi és technikai feltételei	39	34	48
Az éves fizetett szabadnapok száma	49	50	48
A munkahely hozzájárulása a szakmai fejlődéshez	51	48	52
Átlag	52	50	56

2. táblázat: A joghallgatók között a pályairányulás egyéb összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

A fentiek alakján az alábbi megállapításokat lehet tenni:

- Az adatok részben igazolták a hipotézist, mivel az érzelmi összetevőket nagymértékben fontosnak tartó joghallgatók 35%-os aránya jelentősen alacsonyabb a nem érzelmi összetevők 52%-os átlagához képest. Az érzelmi összetevők tehát mérsékeltebb szerepet játszanak a leendő jogászok pályaválasztásában, mint az egyéb szempontok.
- Az egyes érzelmi területek között kimutatható bizonyos fontossági sorrend, amely alapján a hallgatók leginkább a munkaörömet (56%) és a munkakörülmények érzelmi légkörét (47%) tartják legfontosabbnak, a leendő munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi részét pedig a legkevésbé fontosnak (21%).
- Meglepő módon a hipotézissel szemben éppen a férfiak (40%) azok, akik nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az érzelmi szempontoknak a nőkhöz (33%) képest. Ez a megállapítás egyébként igaz a pályairányulás egyéb területeinek vonatkozásában is (56% - 50%). Különösen szembetűnő a különbség a

munkaöröm vonatkozásában, ahol kétszeres differenciát láthatunk a férfiak javára.

5. A gyakorló jogászok érzelmei a pályairányulásukkal összefüggésben

Ebben a fejezetben bemutatom és értékelem a jogászok körében végzett vizsgálatok alapján – a pályairányulással összefüggésben – az érzelmi összetevők megítélését. Elsőként a kutatás kereteit ismertetem, majd a pályairányulást befolyásoló érzelmi területekkel foglalkozom a kérdőívek kiértékelése segítségével, végül a legfontosabb következtetéseket vonom le.

5.1. A minta bemutatása. A kutatásban összesen 117 jogász vett részt, háromnegyedük nő.

Mi az ön neme?	
Férfi	23,1%
Nő	76,9%

24. ábra: A jogászok nemi eloszlása

A válaszadók közel fele 40 és 50 év közötti személy volt, egyharmaduk 30 és 40 év közötti.

Mi az ön életkora?	
20-30 között	12%
30-40 között	35,9%
40-50 között	48,7%
50-60 között	3,4%

25. ábra: A jogászok életkora

A résztvevők fele cum laude, negyede summa cum laude minősítéssel szerezte diplomáját.

Milyen volt a diplomája minősítése?	
Summa cum laude	27,4%
Cum laude	51,3%
Rita	17,1%
Erre nem szeretnék válaszolni	4,3%

26. ábra: A jogászok diplomájának minősítése

A válaszadók legnagyobb hányada a közigazgatásban és az ügyvédi pályán dolgozik.

Milyen jogászi pályán töltötte eddigi pályafutása legnagyobb részét?	
bírói	6%
ügyvédi	22,2%
közigazgatás	35,9%
gazdasági társaságok	7,7%
egyéb jogi pálya	21,4%
ügyészi	6,8%

27. ábra: *A jogászok pályairányultsága*

A résztvevők kevesebb mint fele elsőgenerációs értelmiségi, egyharmaduknak mindkét szülő diplomás volt.

Mi az ön szüleinek iskolai végzettsége?	
Mindkét szülő diplomás	35%
Egyik szülő diplomás	22,2%
Egyik szülő sem rendelkezik diplomával	42,7%

28. ábra: *A jogászok szüleinek iskolai végzettsége*

A jogász válaszadók négyötöde házasságban vagy élettársi viszonyban él.

Milyen családi kapcsolatban él?	
Házas vagy élettársi	79,5%
Elvált vagy külön él	5,1%
Egyedülálló	12,8%
Erre nem szeretnék válaszolni	2,6%

29. ábra: *A jogászok családi kapcsolatai*

A résztvevők legnagyobb részének eddig három vagy több munkahelye is volt, csak egynegyedük dolgozik ugyanazon a munkahelyen, ahol a pályáját kezdte. Ez valószínűleg annak is köszönhető, hogy a válaszadók fele 40 és 50 év közötti jogász volt.

Mennyi munkahelye volt eddig?	
Három vagy több	41,9%
Kettő	31,6%
Egyetlen	26,5%

30. ábra: *A jogászok eddigi munkahelyeinek száma*

5.2. A pályairányulást befolyásoló érzelmi területek. A jogászok pályairányulásáról is elmondható az, hogy a különböző érzelmek komplex módon áthatják és befolyásolják azt. Ezek részletes és alapos megismerése hozzájárulhat a jogi pályákon dolgozók pályairányulásának jobb megértéséhez. Az empirikus vizsgálat által érintett főbb érzelmi területek: a munkaöröm, az alkotás öröme, az esztétikai öröm, a munkakörülmények érzelmi légköre, a munkatársi kapcsolatok

érzelmi töltése, a munkahelyi vezetőjével való kapcsolat érzelmi összetevői, valamint a pályairányulás módosításának érzelmi összetevői.

5.2.1. A munkaöröm. A válaszadók több mint 80%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos a munkaöröm.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a végzett munka nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	38,5%
Eléggé	44,4%
Közepesen	13,7%
Kevésbé	2,6%

31. ábra: A jogászok és a munkaöröm

A női válaszadóknál az átlagnál kicsit magasabb az első két válasz aránya. A férfiaknál a nőkhöz képest némileg alacsonyabb az első két válasz száma.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	40%	37,9%
Eléggé	45,6%	41,4%
Közepesen	12,2%	13,8%
Kevésbé	2,2%	3,4%
Egyáltalán nem		3,4%

32. ábra: A jogászok és a munkaöröm nemek szerint

Az ügyvédi pályán dolgozókat tekintve az átlagos számokat látjuk.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a végzett munka nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	41,7%
Eléggé	41,7%
Közepesen	12,5%
Egyáltalán nem	4,2%

33. ábra: Az ügyvédek és a munkaöröm

A közigazgatásban dolgozók között már kisebb az első két válasz aránya.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a végzett munka nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	35%
Eléggé	40%
Közepesen	22,5%
Kevésbé	2,5%

34. ábra: A közigazgatásban dolgozók és a munkaöröm

A bírói és ügyészi pályán dolgozó jogászoknál az átlagot (38,5%-ot) jóval meghaladja a munkaörömet nagymértékben fontosnak tartók száma.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a végzett munka nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	50%
Eléggé	42,9%
Kevésbé	7,1%

35. ábra: *A bírók/ügyészek és a munkaöröm*

5.2.2. Az alkotás öröme. A válaszadók 80%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos az alkotás öröme.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során az alkotás nyújtotta örömet?	
Nagymértékben	40,2%
Eléggé	40,2%
Közepesen	14,5%
Kevésbé	4,3%

36. ábra: *A jogászok és az alkotás öröme*

A női válaszadóknál a „nagymértékben fontos” válaszok száma meghaladja az átlagot elsősorban a „közepesen fontos” válaszok rovására. A férfiaknál az átlaghoz képest határozottan alacsonyabb a „nagymértékben fontos” válaszok aránya, és sokkal magasabb a „közepesen fontos” válaszok száma.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	44,3%	31%
Eléggé	39,8%	41,4%
Közepesen	10,2%	31%
Kevésbé	5,7%	
Egyáltalán nem		3,4%

37. ábra: *A jogászok és az alkotás öröme nemek szerint*

5.2.3. Az esztétikai öröm. A válaszadók kétharmadának nagymértékben vagy eléggé fontos az esztétikai öröm.²¹

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során az esztétikai örömet?	
Nagymértékben	20,5%
Eléggé	45,3%
Közepesen	23,1%
Kevésbé	8,5%
Egyáltalán nem	2,6%

38. ábra: *A jogászok és az esztétikai öröm*

A női válaszadóknál az átlagos arányokat láthatjuk. A férfiaknál lényegében ugyanezt lehet megállapítani azzal, hogy az „egyáltalán nem fontos” válaszok

²¹ Esztétikai öröm alatt értem pl. a munkahelynek helyet adó épület külső megjelenését, belsőépítészeti kialakítását, és az irodák berendezését

aránya jóval magasabb az átlaghoz és különösen a nőkhöz képest.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	20,5%	20,7%
Eléggé	46,6%	41,4%
Közepesen	22,7%	24,1%
Kevésbé	9,1%	6,9%
Egyáltalán nem	1,1%	6,9%

39. ábra: A jogászok és az esztétikai öröm nemek szerint

5.2.4. A munkakörülmények érzelmi légköre. A válaszadók 85%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos az esztétikai öröm.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a munkakörülmények érzelmi légkörét?	
Nagymértékben	50,4%
Eléggé	35%
Közepesen	11,1%
Kevésbé	2,6%

40. ábra: A jogászok és a munkakörülmények érzelmi légköre

A női válaszadók között az átlaghoz képest nagyobb volt az esztétikai örömet „nagymértékben fontosnak” tartók aránya. A férfiaknál az átlaghoz képest alacsonyabb volt az esztétikai örömet „nagymértékben fontosnak” tartók aránya.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	54,5%	41,4%
Eléggé	33%	41,4%
Közepesen	9,1%	13,8%
Kevésbé	3,4%	
Egyáltalán nem		3,4%

41. ábra: A jogászok és a munkakörülmények érzelmi légköre nemek szerint

5.2.5. A munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése. A válaszadók közel 80%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos a munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a munkatársakkal való kapcsolatok érzelmi összetevőit?	
Nagymértékben	38,5%
Eléggé	39,3%
Közepesen	12,8%
Kevésbé	7,7%
Egyáltalán nem	1,7%

42. ábra: A jogászok és a munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése

A női között az átlaghoz képest nagyobb volt a „nagymértékben fontos” válaszok aránya. A férfiaknál jelentősen alacsonyabb volt a „nagymértékben fontos”

válaszok száma az átlaghoz, és különösen a női válaszadókhöz képest.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	43,2%	27,6%
Eléggé	37,3%	44,8%
Közepesen	9,1%	20,7%
Kevésbé	9,1%	3,4%
Egyáltalán nem	1,1	3,4%

43. ábra: *A jogászok és a munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése nemek szerint*

5.2.6. A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése. A válaszadók közel 77%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos a munkahelyi vezetővel való kapcsolatok érzelmi összetevői.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászai pályája során a főnökével/munkahelyi vezetőjével való kapcsolat érzelmi összetevőit?	
Nagymértékben	37,6%
Eléggé	40,2%
Közepesen	12,8%
Kevésbé	6%
Egyáltalán nem	3,4%

44. ábra: *A jogászok és a munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése*

A női válaszadónál az átlagos arányokat láthatjuk. A férfiaknál az átlaghoz képest kicsit alacsonyabb az „eléggé fontos”, és magasabb a „közepesen fontos” válaszok aránya.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	38,6%	37,9%
Eléggé	43,2%	31%
Közepesen	10,2%	17,2%
Kevésbé	5,7%	6,9%
Egyáltalán nem	2,3%	6,9%

45. ábra: *A jogászok és a munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése nemek szerint*

5.2.7. A pályairányulás módosításának érzelmi összetevői. A válaszadók közel 75%-a számára nagymértékben vagy eléggé fontos a munkahelyi vezetővel való kapcsolatok érzelmi összetevői.

Amennyiben pályát módosítana vagy már módosított, mennyire tartja/tartotta fontosnak a pályairányulás módosításának érzelmi összetevőit?	
Nagymértékben	40,9%
Eléggé	34,8%
Közepesen	18,3%
Kevésbé	3,5%
Egyáltalán nem	2,6%

46. ábra: A jogászok és a pályairányulás módosításának érzelmi összetevői

A nőknél az átlaghoz képest némileg magasabb a „nagymértékben fontos” válaszok száma. A férfiaknál az átlaghoz képest jelentősen alacsonyabb a „nagymértékben fontos” és magasabb a „közepesen fontos” válaszok aránya.

	Nők	Férfiak
Nagymértékben	44,8%	32,1%
Eléggé	34,5%	35,7%
Közepesen	16,1%	21,4%
Kevésbé	2,2%	7,1%
Egyáltalán nem	2,3%	3,6%

47. ábra: A jogászok és a pályairányulás módosításának érzelmi összetevői nemek szerint

5.3. A pályairányulást befolyásoló egyéb területek. A kutatás során vizsgáltam egyebek mellett a leendő jogászi pálya anyagi megbecsülésének, a munkakörülmények tárgyi és technikai feltételeinek, és az éves fizetett szabadnapok számának fontosságát is. Az ezekre kapott eredmények azért fontosak, mert így össze lehet azokat hasonlítani az érzelmi összetevők fontosságával.

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a munkája anyagi megbecsülését?	
Nagymértékben	38,5%
Eléggé	46,2%
Közepesen	13,7%
Kevésbé	1,7%

48. ábra: A jogászok és a munka anyagi megbecsülése

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során a munkakörülmények tárgyi és technikai feltételeit?	
Nagymértékben	34,2%
Eléggé	50,4%
Közepesen	12,8%
Kevésbé	2,6%

49. ábra: A jogászok és a munkakörülmények tárgyi és technikai feltételei

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során az éves fizetett szabadnapok számát?	
Nagymértékben	28,4%
Eléggé	32,8%
Közepesen	24,1%
Kevésbé	6%
Egyáltalán nem	8,6%

50. ábra: A jogászok és az éves fizetett szabadnapok száma

Mennyire tartja fontosnak eddigi jogászi pályája során az adott munkahely hozzájárulását a szakmai fejlődéshez?	
Nagymértékben	37,4%
Eléggé	42,4%
Közepesen	14,4%
Kevésbé	5,1%
Egyáltalán nem	3,4%

51. ábra: A jogászok és a munkahely hozzájárulása a szakmai fejlődéshez

5.4. Következtetések a jogászok válaszai alapján. Az egyik fő kutatási kérdés az volt, hogy mennyire játszanak fontos szerepet az érzelmi összetevők a jogászok pályairányulásában és esetleges pályamódosításában. Továbbá az egyes érzelmi területek között van-e fontossági sorrend, és ha igen, akkor melyek a fontosabbak és a kevésbé fontosak? A hipotézis szerint egyrészt az érzelmi összetevők mérsékelt szerepet játszanak a jogászok pályaválasztásában, másrészt a nők általában fontosabb szerepet tulajdonítanak az érzelmi összetevőknek, mint a férfiak. A hipotézisek között szerepelt az is, hogy az egyes jogászi pályák művelői között is van szignifikáns különbség az érzelmi területek rangsorában.

A kérdőívben a pályairányulást befolyásoló hét érzelmi területre kérdeztem rá, valamint négy olyan területre, amelyek teljesen más irányból közelítik a kérdést. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy a válaszadók közül mennyien adtak egy-egy kérdésre „nagymértékben fontos” választ akkor a következő adatokat kapjuk kerekítve százalékban kifejezve:

Az egyes érzelmi területek	Jogászok	Nők	Férfiak
Munkaöröm	39	40	38
Alkotás öröme	40	44	31
Esztétikai öröm	21	21	21
Munkakörülmények érzelmi légköre	50	54	44
Munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése	39	43	28
A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése	38	39	38

A pályairányulás módosításának érzelmi összetevői	41	45	32
Átlag	38	41	33

3. táblázat: A jogászok között a pályairányulás egyes érzelmi összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

Egyéb területek	Jogászok	Nők	Férfiak
Anyagi megbecsülés	39	36	45
A munkakörülmények tárgyi és technikai feltételei	34	34	31
Az éves fizetett szabadnapok száma	28	29	31
A munkahely hozzájárulása a szakmai fejlődéshez	35	35	36
Átlag	34	34	36

4. táblázat: A jogászok között a pályairányulás egyéb összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

Amennyiben megvizsgáljuk az egyes jogász pályák művelői között a pályairányulás érzelmi összetevőit „nagymértékben fontosnak” tartók arányát, akkor a következő adatokat kapjuk kerekítve százalékban kifejezve:

Az egyes érzelmi területek	Ügyvédi pálya	Közigazgatás	Bíróságok és ügyészségek	Jogászok átlaga
Munkaöröm	42	35	50	39
Alkotás öröme	42	38	38	40
Esztétikai öröm	17	20	14	21
Munkakörülmények érzelmi légköre	29	63	50	50
Munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése	29	45	29	39
A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése	29	40	21	38
A pályairányulás módosításának érzelmi összetevői	29	38	31	41
Átlag	31	40	33	38

5. táblázat: Az egyes jogász pályákon a pályairányulás érzelmi összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

A fentiek alakján az alábbi megállapításokat lehet tenni:

- a) Az adatok cáfolták az egyik hipotézist, mivel az érzelmi összetevőket nagymértékben fontosnak tartó jogászok 38%-os aránya nem alacsonyabb, hanem éppen ellenkezőleg, kissé magasabb is a nem érzelmi összetevők 34%-os átlagához képest. Az érzelmi összetevők tehát legalább olyan vagy kis mértékben fontosabb szerepet játszanak a jogászok pályairányulásában, mint az egyéb materiális szempontok.
- b) Az egyes érzelmi területek között kimutatható bizonyos fontossági sorrend, amely alapján a jogászok leginkább a munkakörülmények érzelmi légkörét (50%) tartják fontosnak, a munka nyújtotta esztétikai örömet pedig a legkevésbé fontosnak (21%).
- c) A hipotézisnek megfelelően a jogászok körében a nők (41%) nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az érzelmi szempontoknak mint a férfiak (33%). A pályairányulás egyéb területeinek vonatkozásában a számok már kiegyenlítettebb képet mutatnak (36% a férfiaknál és 34% a nőknél).
- d) Az egyes jogi pályákon belül is megfigyelhető szignifikáns különbség az érzelmi kérdések fontosságának. A három kiválasztott jogi pályáról elmondható, hogy az ügyvédek és a bírói/ügyészi pályán dolgozók számára az átlagosnál kisebb szerepet játszanak a pályairányulás során az érzelmek, míg a közigazgatásban dolgozók esetében az átlagos vagy attól némileg magasabb számokat látunk.
- e) Az ügyvédi pályán a munkaöröm (42%) és az alkotás öröme (42%) a legfontosabb területek, a legkevésbé pedig az esztétikai öröm (17%).
- f) A közigazgatásban dolgozók között kiemelkedően fontos a munkakörülmények érzelmi légköre (63%), amely a legmagasabb értéknek számít a kutatási eredmények között. Itt is az esztétikai öröm a legkevésbé fontos érzelmi terület (20%).
- g) A bírói és ügyészi pályán a munkaöröm és a munkakörülmények érzelmi légköre bizonyultak a legfontosabbnak, az esztétikai öröm pedig a legkevésbé fontosnak (14%). Utóbbi a legalacsonyabb mutató a kutatási adatok között.

6. Következtetések

A kutatásból levonható következtetéseket a dolgozat 4.4. és 5.4. fejezeteiben már részletesen bemutattam, külön a joghallgatók és külön a már gyakorló jogászok vonatkozásában.

A hipotézisek között került megfogalmazásra azonban az is, hogy kimutatható és érdemi különbség van a joghallgatók és a gyakorló jogászok között a pályairányulás érzelmi összetevői tekintetében. A továbbiakban azt vizsgálom, hogy az adatok ezt megerősítették vagy cáfolták.

Amennyiben megvizsgáljuk, hogy az egyes összetevők tekintetében a válaszadók közül mennyien adtak egy-egy kérdésre „nagymértékben fontos” választ akkor a következő adatokat kapjuk kerekítve százalékban kifejezve:

Az egyes érzelmi területek	Joghallgatók	Jogászok
Munkaöröm	56	39
Alkotás öröme	26	40
Esztétikai öröm	32	21
Munkakörülmények érzelmi légköre	47	50
Munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése	29	39
A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése	21	38
Átlag	35	38

6. táblázat: A joghallgatók és a jogászok között a pályairányulás egyes érzelmi összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

Egyéb területek	Joghallgatók	Jogászok
Anyagi megbecsülés	69	39
A munkakörülmények tárgyi és technikai feltételei	39	34
Az éves fizetett szabadnapok száma	49	28
A munkahely hozzájárulása a szakmai fejlődéshez	51	35
Átlag	52	34

7. táblázat: A joghallgatók és a jogászok között a pályairányulás egyéb összetevőit nagymértékben fontosnak tartók aránya százalékban kifejezve és kerekítve

Az adatokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- a) Nem nyert megerősítést az a hipotézis, hogy kimutatható és érdemi különbség van a joghallgatók és a gyakorló jogászok között a pályairányulás érzelmi összetevői tekintetében. Az átlagszámok mindössze kismértékű különbséget mutatnak a jogászok javára (38%) szemben a joghallgatókkal (35%).
- b) Az egyes érzelmi területeket külön vizsgálva már figyelemreméltó eltérések figyelhetők meg.
- c) A munkaöröm a hallgatók között egyértelműen a legfontosabb érzelmi terület (56%), ezzel szemben a jogászoknál ez csupán a közepesen fontos érzelmi területek közé tartozik (39%).

- d) Az alkotás öröme a hallgatóknál az egyik legkevésbé exponált terület (26%), a pályán hosszabb ideje dolgozó gyakorló jogászok között viszont ez határozottabban fontosabb tényező (40%).
- e) Az esztétikai öröm tekintetében is szignifikáns különbség tapasztalható. A joghallgatók számára ez közepesen fontos terület (32%), a jogászoknál a legkevésbé lényeges érzelmi komponens (21%).
- f) A munkakörülmények érzelmi légköre a jogászok körében a legfontosabbnak bizonyult (50%), ami nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy ők már hosszú évek óta tapasztalják ennek területnek a súlyát a mindennapok során. Ugyanakkor a hallgatók adatai sem sokkal maradnak el ettől (47%).
- g) A munkahelyi vezetővel való kapcsolat érzelmi töltése az a terület, ahol a legélesebb a különbség a két csoport válaszaiban. A joghallgatóknál ez a legkevésbé fontos érzelmi összetevő (21%), ezzel szemben a jogászoknál ez az adat majdnem ennek a duplája (38%). Ennek értelemszerűen munkapszichológiai okai is vannak. A jogászok már saját bőrükön tapasztalhatták meg mekkora jelentősége van a munkahelyi vezetővel való kapcsolat valamennyi tényezőjének, a hallgatóknak erről még csak – feltehetően idealizált – elképzeléseik lehetnek. Munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése tekintetében ugyanezen okok állhatnak a kisebb eltérés hátterében (29% - 39%).
- h) Végül a pályairányulás materiális összetevői tekintetében két érdekes adatra szeretném felhívni a figyelmet. A munka anyagi megbecsülése mindkét csoportnál a legfontosabb szempont, ugyanakkor a joghallgatóknál ez kiemelkedik a többi terület közül (70%), ezzel szemben a jogászoknál csak enyhén előzi meg a többi területet (39%). Az éves fizetett szabadnapok számában láthatunk még jelentős eltérést a két mintacsoport között. Amíg a jogászoknál ez a legkevésbé fontos terület (28%), addig a hallgatók sokkal nagyobb aránya tartja ezt nagymértékben fontosnak (49%).

A tanulmány végén szeretném megköszönni a hallgatóknak és gyakorló jogászoknak a részvételüket a kérdőíves felmérésben. A nagyszámban visszaküldött űrlapok hozzájárultak ahhoz, hogy pontosabb képet kaphassunk a pályairányulást meghatározó érzelmi összetevők szerepéről és fontosságáról a joghallgatók és a már hosszabb ideje a jogi pályán dolgozók körében. Szeretném megköszönni a témavezetőmnek is a segítségét és az iránymutatásait.

A tanulmány következtetései újabb izgalmas kérdéseket is felvetnek. Ilyen például az, hogy vajon hasonló eredményeket kapnánk-e más tudományterületeken diplomázottak és hallgatók tekintetében, illetve van-e értékelhető különbség a humán területen és a műszaki területeken tanuló és dolgozó diplomások adatai között. Remélhetőleg ezekre a kérdésekre is válaszokat kapunk későbbi kutatások segítségével.

Irodalomjegyzék

- Cannon, W.B. (1927). „The James-Lange theory of emotion: A critical examination and an alternative theory”, *American Journal of Psychology*, 39:10-124.o. <https://doi.org/10.2307/1415404>
 - Csépe Valéria – Győri Miklós– Ragó Anett: *Általános pszichológia 1-3. – 3. Nyelv, tudat gondolkodás*. Budapest, 2008.
 - Csirszka János: *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Budapest, 1985. 215. p
 - Daniel Goleman: *Érzelmi intelligencia*; ford. N. Kiss Zsuzsa; Háttér, Bp., 1997
 - Fisher, W. Kurt – Shaver, R. Phillip – Carnochran Peter: How Emotions Develop and How they Organise Development, *Cognition and Emotion*. Vol 4, No. 2, 1990. 81–127. pp <https://doi.org/10.1080/02699939008407142>
 - Fónai Mihály: Az ideálkép és a valóság: (jogi kari) hallgatói pályatervek változásai az egyetemi életútban, *Pro Futuro*, 2018/2., 81-108.o. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2018/2/4721>
 - Kleinginna, R. Paul – Kleinginna, M. Anne: A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestions for a Consensual Definition, *Motivation and Emotion*, Vol 5, No. 4, 1981. 345-79. pp. <https://doi.org/10.1007/BF00992553>
 - Locke, Edwin A.: „Why emotional intelligence is an invalid concept” *Journal of Organizational Behavior* 26 (4), 425–431. o. <https://doi.org/10.1002/job.318>
 - Peter Salovey - John D. Mayer: Emotional Intelligence, *Imagination, Cognition and Personality*, Volume: 9 issue: 3, page(s): 185-21, , Issue published: March 1, 1990 <https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>
 - Szilágyi Klára: *Pályalélektan*. Gödöllő, 2011. 45. o.
 - Zakar András: A joghallgatók pályairányulásának érzelmi összetevői, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica 81*, 1001-1011.o., Szeged, 2018, <http://acta.bibl.u-szeged.hu/53961> (2022. 03. 30.)
 - Zakar András: A joghallgatók pályával való azonosulásának pszichológiai sajátosságai. In: Szabó Imre (szerk.): *Ius et legitimatio*. Tanulmányok Szilberek Jenő 90. születésnapja tiszteletére, Szeged, 2008, 358.o.
 - Zakar András: A jogi pályák pszichológiai háttere, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica 65*, 801-817.o., Szeged, 2004, <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7240/> (2022. 03. 30.)
-
-